

Twix, або Як ми пишемо вдвох

Артемій Кірсанов

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

© Видавничий дім «Фабула». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

Вступ «Солодка» парочка

Якщо ви тримаєте цю книжку, то цілком логічно, що вас цікавить, як ми — письменники і сценаристи Сергій Дзюба та Артемій Кірсанов — понад двадцять років, день у день, пишемо вдвох. Не було ще жодної творчої презентації чи інтерв'ю, під час яких читачі або глядачі фільмів, журналісти чи навіть видавці та кінопродюсери не поцікавилися б: «Як ви пишете вдвох?» Це природно, бо письменництво вважається переважно справою суто індивідуальною. Автор мусить лишатися з текстом сам на сам, інтимно, наче з коханою жінкою. А тут — творчий дует.

Усі впевнені, що в такій справі багато підводного каміння. Забігаючи наперед, мусимо визнати — це чиста правда! Час від часу в глибинах співавторства трапляються не лише камінці, а й рифи, а також виверження підводних вулканів і землетруси, від чого на поверхні вирують цунамі. Однак який же кайф, коли вітрила спільної творчості наповнює попутний вітер, і кожна сцена фільму чи розділ книжки народжується з діалогу або влучного жарту.

«Колеги з “Нового каналу” охрестили нас новими Ільфом і Петровим»

В історії літератури та сценаристики всі, хто досягнув успіху, працюючи вдвох, стикалися зі схожими труднощами та перевагами, як і ми. Колись, двадцять років тому, на світанку нашої кар'єри, колеги з «Нового каналу» вперше порівняли нас із популярними авторами комедійних романів «Дванадцять стільців» і «Золоте теля» — Іллею Ільфом та Євгеном Петровим. Цей відомий дует одеситів також писав книжки та кіносценарії, створюючи сатиру на радянську дійсність. Виявилось, що їм теж на початку ХХ століття доводилося відповідати на запитання: «Як ви пишете вдвох?»

У своєму есе «Під покровом витонченої словесності» автори іронізували: «О, це дуже просто! Значить так: стіл, ну, звісно, чорнильниця, папір, і нас двоє. Подивитися збоку — то зовсім не цікаво. Ніяких особливих письменницьких дивацтв! Занепокоєні, стривожені обличчя (такі бувають у людей, яким обіцяли кімнату з газом і раптом не дали), взаємні докори, образи та, нарешті, початок роману: “Білосніжний пароплав розтинав своїм гострим носом блакитні хвилі Середземного моря”... Так от і пишемо, сперечаючись один з одним щодо кожної думки, слова і навіть розстановки розділових знаків».

Існує й більш конкретна відповідь легендарних письменників у ще одному їхньому есе під назвою «Як ми працюємо»: «Ми почали працювати вдвох 1927 року випадково. До цього кожен з нас писав самостійно. Це були маленькі оповідання, фейлетони, іноді навіть доволі сумнівні вірші. Коли ми почали писати вдвох, з’ясувалося, що ми один одному підходимо, як то кажуть, доповнюємо один одного. З’ясувалася ще одна обставина. Писати вдвох важче, складніше, ніж одному. Проте, як нам здається, для нас особисто це виявилось більш плідним. Ми не можемо рекомендувати такого способу роботи як обов’язкового, що дає хороші результати. Але щодо себе ми переконані, що кожен з нас окремо писав би гірше, ніж ми пишемо зараз удвох».

Неможливо не погодитися з класиками. Якби окремо виходило краще — який сенс писати вдвох? Адже як покарання за творчий вогонь обидва письменники постійно прикуті один до одного і до ноутбука, як Прометеї до скелі. Треба бути мазохістом, щоб вигадувати, записувати, редагувати й проводити безліч годин свого життя з людиною, яка постійно дратує. Для успішного співавторства потрібна не просто толерантність, а справжня спорідненість духу та амбіцій.

«Зрештою співавтор, без перебільшення, стає родичем»

«Раніше я писав самотужки, закривався, бо це інтимно, як, вибачте, какати в туалеті. Але з Дмитром цей процес налагодився дуже швидко», — жартівливо розповідає наш друг і колега Тарас Боровок про свій творчий дует із Дмитром Наумовим. Завдяки їхньому співавторству з'явилися сценарії українських комедійних фільмів «Свінгери», «Свінгери-2», «Шляхетні Волоцюги», а також історична драма «Інший Франко».

Зрештою співавтор, без перебільшення, стає родичем. Ба більше — тією людиною, яка розуміє вас із пів слова, адже ви пройшли пліч-о-пліч весь карколомний процес написання сценарію чи книжки.

Буває, що творчий партнер насправді є родичем, скажімо, братом-близнюком, як у випадку, мабуть, найвідомішого українського дуету письменників і сценаристів — братів Капранових. Чи дає цей щасливий випадок певні переваги, чи ні? Ось як пояснює це Віталій Капранов: «Головна проблема роботи вдвох — питання, як не посваритися. Для того, щоб цього уникнути, треба бути більше зацікавленим в успіху обох, ніж в успіху одного».

Однак Капранов наголошує, що тільки разом можна досягти висот, які поодиноці здаються недосяжними: «Робота тандему завжди якісніша, ніж робота однієї людини. Ми постійно писали разом: жили в одному будинку, їздили на роботу в одній машині, працювали в одному кабінеті. Ми підхоплювали, продовжували один одного. Думання вголос було звичним процесом, завдяки якому часто вдавалося розв'язати ті питання, які письменник-одинак не зміг би розв'язати. Ми обговорювали творчий задум, героїв, фабулу, композицію, а коли глобальні завдання були узгоджені — розділялися. Кожен писав свій шматок. Я редагував те, що написав Дмитро, він — те, що написав я. І тут важливо (увага!) не висловлювати жодних оцінок, взагалі. Просто береш і робиш нову версію тексту на основі того, що отримав. Те,

що не подобається, прибираєш, а те, що хочеш, дописуєш. Потім віддаєш назад, співавтор, звісно, мовчки проковтує свої матюки й робить свою версію. Без жодних коментарів і виділення тексту. Після трьох-чотирьох таких ітерацій текст ставав таким, що влаштовував обох. Ба більше, він ставав стилістично спільним, і вже не можна було сказати, хто що писав. Одного разу виявилось, що кожен файл був відредагований 27 разів».

«Разом ви створюєте щось більше, ніж суму частин»

Подібний метод постійного переписування тексту є просто необхідним у співавторстві, хоча творчу особистість не може не дратувати, що хтось інший прийшов і навмисно розвалює пісочний замок, який спершу здавався тобі ідеальним. Погляньмо, як до цього ставляться письменницькі дуети зі світовим ім'ям. Наприклад, дуєт знаних американських сценаристів Теда Елліота і Террі Россіо — авторів найкасовіших голлівудських фільмів двохтисячних років: «Аладдін», «Маска Зорро», «Шрек» і всіх п'яти фільмів серії «Пірати Карибського моря». У своєму інтерв'ю Россіо з гумором пояснює, як вони з Елліотом працюють: «Розподілу обов'язків немає. Насправді думка про те, що, працюючи в парі, ви пишете 50 % на 50 %, не відповідає дійсності — ви обидва пишете 100 % на 100 %. Кожна сцена переписується тридцять-сорок разів. Коли працюєте вдвох, кожен приносить щось унікальне, і разом ви створюєте щось більше, ніж просто суму частин».

Сценаристи Крістофер Маркус і Стівен Макфілі, відомі своєю роботою над кіносвітом Marvel і «Месниками: Завершення» (2019), порівнюють перший драфт із «проміжним звітом», який потім переробляється сто разів, доки не перетвориться на готовий сценарій.

Навіть Стівен Кінг — король жахів і любитель самотності за друкарською машинкою — мав співавтора Пітера Страуба. Їхня

співпраця вважається однією з найуспішніших у жанрі літератури жахів і фентезі. Разом вони написали два культові романи «Талісман» (The Talisman, 1984) і «Чорний дім» (Black House, 2001). Обидва твори поєднують стилі Кінга та Страуба так, що фанати досі сперечаються, хто яку сцену писав. Пітер Страуб згадував: «Зрештою ми зі Стівом дуже добре порозумілися. Одного дня він запитав мене, чи не хочу я співпрацювати над книжкою, і я сказав: “Звичайно, зробимо це”. Ми писали у Вестпорті, Коннектикут, куди ми зі Сьюзі переїхали 1979 року. У Стіва була невелика прибудова, де він поставив свій комп’ютер, і ми з ним написали останні 100–150 сторінок приблизно за тиждень. Це був один з найкращих досвідів у моєму житті, справжня співпраця на дуже глибокому рівні». Після смерті Страуба Кінг зізнався, що вони мріяли написати третю частину «Талісману», але не судилося. Втім, у «Темній вежі» Кінг використав ідеї Страуба, намагаючись писати в його стилі. Містика — не інакше.

«Не бійтеся сперечатися — це двигун творчості»

Ми цілком погоджуємося з тим, що письменництво вдвох — це не лише розподіл обов’язків, а й об’єднання світоглядів, досвіду і талантів. Однак, щоб такий зв’язок виник, необхідна толерантність і увага до настрою та думок партнера, уміння слухати й сприймати критику, а інколи й поступатися та визнавати, що не лише твої ідеї найкращі.

Про це, до речі, чесно розповідають Олександр Пейн і Джим Тейлор — автори сценарію до фільму «На узбіччі» (Sideways, 2004), за який вони отримали «Оскар», «Золотий глобус» і низку інших престижних нагород: «Ми сваримося до крику. Але з кожної сварки виходить сцена». Сестри Вачовські (раніше брати й творці «Матриці») також прямо заявляють: «Не обмежуйтеся однією точкою зору. Не бійтеся сперечатися — це двигун творчості».

У нашому дуєті — так само. Іноді доводиться добряче розім'яти голосові зв'язки і покричати один на одного, щоб змусити прокинутися та увійти в робочий ритм. Бо з холодним носом писати все одно, що пити безалкогольне пиво або стріляти холостими. Сумніви та заперечення партнера потрібно сприймати не як образу, а як турботу про текст. І якщо потрібно, то взагалі відмовитися від написаного, вигадати все з нуля, а потім переписати до результату, який задовольняє обох.

Так, ми іноді грюкаємо дверима, але потім згадуємо: «А заради чого ми пишемо разом?» І відповідь завжди одна — заради історії. Розуміння важливості самої історії допомагає йти на поступки. Саме тому не варто вживати вирази «Це повна фігня! Відстій! Лайно!», натомість краще сказати — «Цікаво, але треба подумати». Повірте, у 90 % випадків це працює. Головне — не витрачати дорогоцінний час на лайку, а зберігати фокус на тому, як зробити текст сильнішим і цікавішим. Гострити кожне речення, як лезо ножа.

Втім, якщо людина не вміє домовлятися та йти на компроміс — писати в парі їй не вдасться.

«Ми — як два двигуни на одному кораблі»

Нас часто запитують початківці: «Як знайти ідеального співавтора?» Відповідаємо: «Шукайте людину, яка мотивує». Мозок письменника дуже лінивий і хитрий. Він завжди шукає спосіб уникнути роботи. Прокрастинація — це вбудована в мозок функція, що змушує відкласти важливі справи на потім. Але коли знаєш, що на тебе чекає співавтор з ідеями та подумки кляне, якщо ти запізнюєшся, виходу немає. Як сказав Тед Елліотт: «Мене мотивує мій партнер — Террі Россіо».

Ще важливий нюанс для успішного написання вдвох — функціональний поділ. Брати Коени — Ітан і Джоел —

проговорюють діалоги вголос та шліфують їх разом. Ітан друкує, бо швидше набирає, Джоел ходить кімнатою і фантазує. Обое — у процесі. У нас так само. Один за клавіатурою, другий гуляє кімнатою під час спільного створення тексту та діалогів. Упродовж тривалої роботи й при втомі очей можна помінятися. Це знову ж таки перевага писання вдвох. Ми, як і брати Коени, не чекаємо на натхнення, а своєю присутністю змушуємо співавтора сідати й писати. Речення за реченням складаються в текст, який потім можна покращити. Натхнення, як апетит, приходить під час їжі. Не чекайте музу — хапайте й тягніть її до робочого столу.

Важлива перевага дуєтів — взаємопідтримка. Джеймс С. А. Корі — це псевдонім дуєту фантастів Тая Франка й Деніела Абрахама, авторів серіалу «Експансія». Вони кажуть: «Ми — як два двигуни на одному кораблі. Кожен штовхає у свій бік, але курс спільний».

Ніл Гейман і Террі Пратчетт, які разом створили роман «Добрі передвісники» (Good Omens, 1990), визнавали: «Ми з Нілом писали розділи по черзі, а потім не могли згадати, хто що написав. Це був ідеальний хаос». Пратчетт жартував: «Я написав усі слова, а Ніл склав їх у певні осмислені патерни». Гейман додав: «Ми придумали так багато відповідей на запитання “як ви пишете вдвох”, що не пам’ятаємо жодної».

«Деякі речі, які ми робили, не бажано повторювати взагалі»

Також до переваг творчого дуєту слід додати задоволення від реалізації спільних амбіцій і святкування прем’єр і нагород. Серед недоліків — один, але вагомий: доведеться ділити на двох славу, гонорар і останній бутерброд у важкі часи. Як то кажуть: «І в горі, і в радості».

Саме тому ми й додали в назву цієї книжки слово TWIX, як з обгортки двох паличок хрусткого печива у шоколаді, щоб із самого

початку підвісити інтригу: а як воно — писати дуєтом? Солодко? Чи гірко? Ця книжка в жодному разі не є підручником. Навпаки, деякі речі, які ми робили, не бажано повторювати взагалі. Не наступайте на наші граблі — вони належать лише нам.

Натомість, якщо бажаєте дізнатися і поринути в наші спогади про кумедні, карколомні, абсурдні, іноді небезпечні, але абсолютно правдиві та реальні сценарні й письменницькі пригоди, тоді ця книжка саме для вас. Без сумніву, якби ми писали поодинці, таких історій було б удвічі менше, а може, й не було зовсім.

Ця книжка — ще й наше бажання усвідомити спільний сценарно-письменницький шлях завдовжки у двадцять років. Адже, як влучно зазначив Габріель Гарсія Маркес: «Життя складається не з років, а з митей, які ми запам'ятали». Наша мета — така ж, як в автора «Дон Кіхота» Мігеля де Сервантеса Сааведри, щоб читаючи наші історії, «Сумний засміявся, веселий ще дужче розвеселився, простак не нудився, освічений дивувався їхній вигадливості, статечний не огудив їх, знавець не міг не похвалити».

По сій же мові будьмо з Божої ласки здорові.

З повагою, Сергій Дзюба і Артемій Кірсанов

Балакун і холодильник

Привіт! Мене звати Валерія. Артемій і Сергій попросили мене допомогти вам розібратися, як вони пишуть удвох. Я не бот штучного інтелекту, а комерційний директор їхнього письменницького дуєту, редактор сценаріїв і романів, а ще продюсер кінопродакшену BUBO FILMS і співзасновниця Літературної кіноспільноти Banderas — наших спільних із хлопцями мистецьких проєктів.

Моя місія проста: щоб вони не сперечалися до хрипоті, як це зазвичай буває в запалі творчості, я модеруватиму їхні історії та час від часу пояснюватиму незрозумілі моменти. Тож далі — інтерв'ю з

двома співавторами.

«Будеш вередувати, віддам тебе тому дикому хлопчику...»

Валерія: Ви — плідний дует українських письменників, сценаристів і драматургів. Сергію, з якого віку в тебе почалося тяжіння до літературної творчості?

Сергій: Це, мабуть, спадкове — дідусь і мама були журналістами. Я ж із першого класу обожнював пригодницьку літературу і сам вигадував фантастичні оповідання про космічні подорожі. У п'ятому класі придумав героя — такого собі гангстера Чундрика Мундрика, якого постійно переслідувала поліція. На уроках малював про нього комікси в жанрі бойовика. Зрештою весь мій клас «захворів» моїми мальовисами і почав малювати свої версії пригод Ч. М.

Природно, що це не надто подобалося вчителям, особливо з російської мови та алгебри — правила й формули не затримувалися в голові, а от уява працювала на відмінно.

Цікава історія пов'язана з першим досвідом написання п'єс. Щоліта я відпочивав на дачі в Осокорках: купався в Дніпрі, а потім грівся на піску і засмагав до шоколадного кольору. Пам'ятаю, побачив на пляжі красиву дівчинку й закохався з першого погляду. Одразу познайомитися забракло хоробрості. Тож вигадав план: написав п'єсу про кохання і попросив сусідку Людмилу, яка кожного року ставила з нами дитячі вистави, запросити ту дівчину та її подругу, які жили на сусідній вулиці, грати у нашому театрі. Дівчата погодилися.

Згодом Марина, так звали дівчину, зізналася, яке враження я справив на неї.

Виявилось, коли вона не слухалася на пляжі, мама лякала її:

— Будеш вередувати, віддам тому дикому хлопчику, який бігає весь у піску.

Відтоді щоліта писав нову п'єсу — аби вразити Марину і всіх сусідів. А ще намагався вразити дівчину своїми віршами, довгими, наче поеми. Мені подобалося писати на різні теми, але й гадки не мав, що стану сценаристом і письменником.

Атестат після восьмого класу отримав кепський, тож вступив до ПТУ на чоботаря. Проте через два роки стажування на фабриці кинув навчання і, на подив усіх, вступив на театральну режисуру до КНУКіМ. На профільному іспиті отримав найвищий бал, а наступного дня ще й допомагав іншим вигадувати режисерські етюди. Так я повернувся до творчості, якої підсвідомо завжди прагнув.

«Коли я дізнався в школі мистецтв, що в США за сценарії платять мільйони доларів, вирішив — буду сценаристом!»

Валерія: Артемію, ми знайомі з дитинства, навчалися в одному класі та ходили до школи мистецтв на театральне відділення, і я завжди знала, що ти мрієш стати актором. Окрім епістолярного жанру — листів, які ти писав мені на Кубу, в Гавану, коли я там навчалася, я не дуже помічала в тебе схильності до письменництва. Ти це від мене приховував?

Артемій: Перший текст — привітання родичам — я створив у чотири роки, бо вже вмів писати друкованими літерами. А в сім почав вести щоденник. Це була ідея мами, щоб під час канікул в Одесі я не втрачав навичок письма. Я занотовував у зошит свої відчуття про море, погоду і природу.

Але справжнє бажання писати, і саме сценарії, з'явилося у дев'ять років. Мене вразили мультсеріали Діснея: «Качині історії», «Чіп і Дейл», «Дива на віражах» і «Чорний плащ». Коли я дізнався в школі мистецтв, що в США за сценарії платять мільйони доларів, вирішив — буду сценаристом!

У десять років надрукував свій перший сценарій на татовій друкарській машинці. Не згадаю, скільки там було сторінок, але добре пам'ятаю пригодницький сюжет: троща каравели, виживання на острові та злі пірати. Показав сценарій нашій викладачці театального відділення Аллі Анатоліївні Яковлевій, і вона запропонувала мені написати новорічну казку для вистави, в якій ми потім грали.

Алла Анатоліївна також познайомила мене з театрознавцем Борисом Олександровичем Куріциним. Він дуже тепло поставився до мого бажання стати сценаристом і порадив почати з малих форм — коротких оповідань. Так з'явилося моє перше оповідання «Три вишні», в якому три сестри-вишеньки уособлювали красу, пиху й старість. Вийшло щось на кшталт притчі.

Потім були ще кілька спроб, але писати прозу мені швидко стало нудно. Хотілося створювати сценарії мультфільмів, які показуватимуть по телевізору, і отримувати за це гонорари. Алла Анатоліївна казала: «Щоб зняли мультфільм за твоїм сценарієм, треба вигадати щось оригінальне, чого ще ніхто не писав». Тоді я не міг збагнути, як це робиться і відклав мрію.

Після школи вступив до Київського театального інституту, що на Ярославовому Валі, на акторський факультет, бо дуже хотів стати актором. Викладачі відзначали, що в мене добре розвинена уява. Однак після першого курсу довелося перевестися на режисерський факультет Київського національного університету культури і мистецтв, або, як його тоді називали, — імені Поплавського або «кульок». Саме там я і познайомився із Сергієм Дзюбою.

«Трохи переляканий погляд, в якому все ж проглядалися певні виклик і рішучість»

Валерія: Усім, мабуть, було б цікаво дізнатися, із чого все почалося. Напевно, має бути якийсь особливий і незабутній момент, коли дві творчі особистості перетинаються для того, щоб далі йти єдиним курсом до спільної мети. Сергію, як це відбулося насправді?

Сергій: У нашому випадку «єдиний курс» — це не метафора, а цілком буквальні обставини зустрічі. Вперше побачив Артемія біля університету восени 1997 року, коли починався другий курс театральної режисури. Пам'ятаю, як майстер курсу — заслужений артист України Юрій Адольфович Муравицький — представив новенького студента, який перевівся з акторського факультету мажорного інституту імені Карпенка-Карого. Перше враження — худорлявий хлопець у коричневому костюмі, схожому на школярську форму. Жодного акторського апломбу, якого очікуєш від студентів елітного театального вишу. Замість цього — трохи переляканий погляд, в якому все ж проглядалися певний виклик і рішучість. Його хотілося підтримати та взяти під опіку. Однак робити це не в моєму характері. З доброти душевної цю місію взяв на себе найстарший на курсі добродій — Олександр Рубан.

**«Якщо такі флегми тут навчаються, то я зі своїм
темпераментом точно не загублюся»**

...

Далі — у повній книжці «Twix, або Як ми пишемо вдвох».
nashaknyga.com.ua